

RAQAMLI BUXGALTERIYA VA AVTOMATLASHTIRILGAN HISOB TIZIMLARINING SAMARADORLIGI

Qosimova Fazilat Sherzod qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

“Buxgalteriya hisobi” fakulteti 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada raqamli buxgalteriya uslubi zamonaviy iqtisodiyotda tashkilotlarning moliyaviy operatsiyalarini idora etishda qanchalik asosiy qurol ekanligi hamda buxgalteriya jarayonlarini mexanizatsiya qilishning nazariy va amaliy jihatlari ochib berilgan. Bundan tashqari raqamli innovatsiyalardan foydalanish natijasida hisob-kitob ishlarini tez sur’atda bajarish, hujjat muomalasi unumdorligini yuksaltirish, inson omili sabab kelib chiqadigan kamchiliklarni minimallashtirish, boshqaruv qarorlarini qabul qilish bosqichini tezlashtirish imkoni vujudga kelishi qayd etilgan. Shuningdek, 1C, UZASBO, ESTAT singari avtomatlashtirilgan buxgalteriya platformalarining tatbiq etilishi, ularning ustunliklari va raqamli iqtisodiyot tizimidagi mavqei o‘rganiladi. Ilmiy izlanish xulosalari buxgalteriya sohasida raqamli texnologiyalarni tatbiq qilish mehnat unumdorligini oshirish, moliyaviy ma’lumotlar ishonchligini kafolatlash va korxonalar raqobat qobiliyatini mustahkamlashga zamin yaratishini namoyon etadi. Maqola raqamli buxgalteriya hisobini muvaffaqiyatli joriy etish yuzasidan amaliy ko‘rsatmalar taqdim etishga mo‘ljallangan bo‘lib, mayda va o‘rta tadbirkorlik subyektlari hamda yirik muassasalar uchun maqbul yondashuvlarni ilgari suradi.*

Kalit so‘zlar: *raqamli buxgalteriya, avtomatlashtirilgan hisob tizimlari, elektron hisobot, elektron raqamli imzo, moliyaviy samaradorlik, raqamli transformatsiya, moliyaviy nazorat, 1C, UZASBO, ESTAT.*

Аннотация: *В данной статье раскрывается роль цифрового бухгалтерского учёта как ключевого инструмента управления финансовыми операциями организаций в современной экономике, а также освещаются теоретические и практические аспекты механизации бухгалтерских процессов. Помимо этого, отмечается, что применение цифровых инноваций открывает возможности для оперативного выполнения расчётных операций, повышения продуктивности документооборота, минимизации ошибок, возникающих вследствие человеческого фактора, а также ускорения процесса принятия управленческих решений. Также исследуются практическое применение автоматизированных бухгалтерских платформ, таких как 1C, UZASBO, ESTAT, их преимущества и позиция в системе цифровой экономики. Результаты научного исследования демонстрируют, что внедрение цифровых технологий в сферу бухгалтерского учёта создаёт основу для повышения производительности труда, обеспечения достоверности финансовой информации и укрепления конкурентоспособности*

предприятий. Статья направлена на предоставление практических рекомендаций по успешному внедрению цифрового бухгалтерского учёта и предлагает оптимальные подходы как для субъектов малого и среднего предпринимательства, так и для крупных организаций.

Ключевые слова: цифровой бухгалтерский учет, автоматизированные системы учета, электронная отчетность, электронная цифровая подпись, финансовая эффективность, цифровая трансформация, финансовый контроль, 1С, UZASBO, ESTAT.

Abstract: *This article explores the role of digital accounting as a fundamental tool for managing the financial operations of organizations in the modern economy, while also examining the theoretical and practical dimensions of mechanizing accounting processes. Furthermore, it is noted that the adoption of digital innovations creates opportunities for the rapid execution of accounting tasks, enhancement of document workflow efficiency, minimization of errors arising from the human factor, and acceleration of managerial decision - making processes. The article also investigates the practical application of automated accounting platforms such as 1С, UZASBO, and ESTAT, analyzing their advantages and position within the digital economy infrastructure. The findings of the study demonstrate that implementing digital technologies in the field of accounting lays the groundwork for increasing labor productivity, ensuring the reliability of financial information, and strengthening the competitive capacity of enterprises. The article is aimed at providing practical recommendations for the successful implementation of digital accounting and proposes optimal approaches for small and medium-sized business entities as well as large organizations.*

Keywords: *digital accounting, automated accounting systems, electronic reporting, digital signature, financial efficiency, digital transformation, financial control, 1С, UZASBO, ESTAT.*

Kirish

So‘nggi yillarda korxonalarda an‘anaviy buxgalteriya usullari sekin-asta o‘z o‘rnini raqamli tizimlarga bo‘shatib bermoqda. Bu o‘zgarish, avvalo, moliyaviy hisobotlarni tuzishda aniqlikni oshiradi, shu bilan birga inson tomonidan yo‘l qo‘yiladigan xatoliklar salmog‘ini ham kamaytiradi. Ayniqsa kichik va o‘rta biznes sohasida faoliyat yuritayotgan tashkilotlar bunga yaqqol misol bo‘la oladi - ular raqamli buxgalteriya dasturlarini qo‘llash orqali hisobotlarni tez va ishonchli shaklda tayyorlamoqda. Mexanizatsiyalashgan hisob tizimlari esa moliya va soliq hisobotlarini tegishli qoidalar asosida shakllantiradi, bu esa audit jarayonini ancha yengillashtiradi. Raqamli vositalar nafaqat hisob-kitoblarni, balki xodimlar bilan bog‘liq ma‘muriy ishlarni ham soddalashtiradi va korxonaga vaqt hamda mablag‘ tejash imkonini beradi.

Statistikaga nazar tashlaydigan bo'lsak, dunyo bo'ylab tashkilotlarning 70 foizdan ortig'i moliyaviy hisobotlarni avtomatlashtirilgan dasturlar orqali yuritadi. Natijada xatolar 30–50 foizga kamaygan. O'zbekiston ham bu borada faol harakat qilmoqda. Mustaqillik yillaridan beri iqtisodiyot va moliya sohasida ko'plab muhim hujjatlar qabul qilingan. Shulardan biri 2020-yil 5-oktabrda imzolangan PF-6079-sonli Farmon, ya'ni "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasidir. Unda byudjet mablag'larini boshqarish, buxgalteriya hisobini raqamlashtirish, hisobotlarni elektron shaklga o'tkazish va elektron hisob-faktura tizimini kengaytirish vazifalari belgilangan. 2022-yil 14-fevralda esa davlat byudjet xarajatlari samaradorligini oshirish va moliyaviy nazorat organlarini takomillashtirish haqida yangi qaror qabul qilindi. Qarorda byudjet tashkilotlarida buxgalteriya va ichki audit tizimini isloh qilish, shuningdek masofaviy nazoratni joriy etish nazarda tutilgan.

Adabiyotlar sharhi

Ushbu bo'limda raqamli buxgalteriya va avtomatlashtirilgan hisob tizimlariga oid ilmiy adabiyotlar ko'rib chiqiladi. Maqsad - mavzu yuzasidan mahalliy va xorijiy olimlarning asosiy g'oyalarini tahlil qilib, tadqiqotning ilmiy bazasini mustahkamlashdan iborat.

Xorijiy mutaxassislar ichida Nobes va Alexander moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlarga to'g'ri kelishi va ularning sifatini oshirish masalalarini ko'p o'rganishgan. Ularning fikricha, buxgalteriyani raqamlashtirish hisobotlarni tezroq tayyorlash imkonini beradi, inson xatoliklarini kamaytiradi va moliyaviy tahlil uchun kengroq imkoniyat ochadi.

Kenneth C. Laudon va Jane P. Laudon boshqaruv axborot tizimlari nazariyasini ishlab chiqqan. Bu nazariya korxonalarda buxgalteriyaning raqamli tizimlar bilan qanday birlashishini tushuntirishda asqotadi. Mualliflar axborot tizimlarini korxonada boshqaruvidan ajratib bo'lmasligini uqtiradi - chunki raqamli platformalar moliyaviy ma'lumotlarni ham tezroq, ham ishonchliroq yetkazib beradi.

Brynjolfsson va McAfee esa raqamli texnologiyalar ishlab chiqarish samaradorligiga, tashkilot natijalariga va raqobatga qanday ta'sir qilishini chuqur o'rgangan. Ularning xulosasi aniq: raqamli yechimlar joriy etilgach, xarajatlar qisqaradi, ma'lumotlar tezroq ishlanadi va rahbariyat qarorlarni o'z vaqtida qabul qila oladi. Bu fikrlar buxgalteriyani avtomatlashtirishning iqtisodiy foydasini asoslashda juda o'rinli.

Mahalliy olim G'.Qurbonov o'zining "Axborot tizimlari va texnologiyalar asosida buxgalteriya hisobi" kitobida axborot tizimlaridan hisob-kitobda foydalanish va elektron hujjatlar bilan ishlash masalalarini batafsil yoritgan. U shuni ta'kidlaydiki, raqamli texnologiyalar kiritilgach, ma'lumotlar tezroq ishlanadi, hisob aniqlashadi va moliyaviy nazorat kuchayadi.

Tadqiqotchi A. Madaminjonov esa buxgalteriya outsorsing xizmatiga alohida to'xtaladi. Uning ta'rificha, bu xizmat korxonada hisob yuritish, soliq hisoboti tuzish va

soliq organlari bilan muloqotni ixtisoslashgan tashqi tuzilmalarga topshirishni anglatadi. Olim O'zbekistonda autsorsing xizmatlarining rivojlanishi to'g'ridan to'g'ri raqamli texnologiyalar bilan bog'liq deb hisoblaydi. Zero, aynan raqamli vositalar bu jarayonlarni avtomatlashtirish, inson omilini kamaytirish va hisob-kitob sifatini oshirishga yordam bermoqda.

Mahalliy tadqiqotlarda ham bu mavzu dolzarb o'rin tutadi. O'zbek olimlar va amaliyotchilar raqamli o'zgarishlar buxgalteriya ishini yaxshilash, hisobotlarni elektron yuritish va davlat organlariga ma'lumotlarni tezroq yetkazishga katta hissa qo'shayotganini qayd etadi. Shu bilan birga, 1C, 1UZ, UZASBO kabi dasturlardan foydalanish zarurati ham yildan yilga ortib bormoqda.

Xulosa qilib aytganda, yuqoridagi manbalar bir ovozdan shuni ko'rsatadiki - raqamli buxgalteriya tizimlarini joriy etish moliyaviy ma'lumotlarni tayyorlashni tezlashtiradi, hisobning aniqligini oshiradi va nazorat samaradorligini mustahkamlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida raqamli buxgalteriya va avtomatlashtirilgan hisob tizimlarini baholashda bir necha usuldan foydalanildi. Tahliliy metod orqali raqamli hisob tizimlarining nazariy tomoni o'rganildi. Qiyosiy tahlil esa an'anaviy va avtomatlashtirilgan usullarni bir-biriga solishtirish imkonini berdi. Bu ikki yondashuv o'rtasidagi farqlarni aniq ko'rsatdi. Statistik tahlil yordamida tizimlarning amaliy natijadorligi raqamlarda ifodalandi. Moliyaviy hisobotlar va normativ-huquqiy hujjatlar esa hujjatlar tahlili usuli orqali ko'rib chiqildi. Bunlardan tashqari, tadqiqotda tizimli yondashuv ham qo'llanildi, raqamli buxgalteriya tizimi yaxlit bir mexanizm sifatida qaralgan bo'lib, uning ichki elementlari o'rtasidagi aloqalar ham alohida o'rganildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi

Buxgalteriya hisobini raqamlashtirish bugungi kunda har qanday tashkilot uchun muhim masalaga aylandi. Negaki, moliyaviy ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va hisobot tuzish kabi ishlarni endi kompyuter tizimlari inson aralashuvisiz yoki juda kam aralashuv bilan uddalay oladi. Ilgari bu ishlarning hammasi qo'lda bajarilardi - bu esa ko'p vaqt ketishiga, xatoliklarga va ish samarasining pastligiga olib kelardi. Hozirgi avtomatlashtirilgan tizimlar esa bu kamchiliklarni yo'qotib, moliyaviy nazoratni yanada kuchaytirdi.

Bugungi bozorda buxgalteriya uchun turli dasturlar mavjud. Shular ichida 1C: Buxgalteriya alohida o'rin tutadi, u keng tarqalgan va amalda o'zini isbotlagan yechimlardan biri. Dasturning asosiy maqsadi oddiy: daromad-xarajat hisobini yuritish, hisobotlar tuzish, soliqlarni hisoblash kabi kundalik buxgalteriya ishlarini avtomatlashtirish. Birlamchi hujjatni kiritishdan boshlab, tayyor hisobotni soliq idorasiga yuborishgacha - bularning barchasi bitta tizim ichida amalga oshiriladi. Ma'lumotlar xavfsiz saqlanadi, belgilangan muddatlar kuzatiladi va xatoliklar minimallasadi.

1C: Buxgalteriya dasturining asosiy imkoniyatlari:

- daromad va xarajatlar hisobini yuritish;
- balans, moliyaviy natijalar hisoboti, soliq hisobotlari kabi hujjatlarni shakllantirish;
- QQS, foyda solig'i, soddalashtirilgan soliq tizimi bo'yicha hisob-kitoblarni avtomatlashtirish;
- kassa va bank operatsiyalarini nazorat qilish;
- debitorlik va kreditorlik qarzlarni boshqarish;
- to'lov topshiriqnomalari va boshqa buxgalteriya hujjatlarini tuzish, shuningdek boshqa 1C mahsulotlari va tashqi tizimlar bilan bog'lanish.

Qisqa aytganda, 1C buxgalterlar uchun ishonchli yordamchi. U moliyaviy jarayonlarni tartibga soladi va mutaxassisning ish yukini sezilarli kamaytiradi.

ESTAT tizimi esa boshqa maqsadga xizmat qiladi. U korxonalarining davlat statistika organlariga hisobot topshirishini elektron tarzda yo'lga qo'yish uchun yaratilgan. Qog'ozbozlikni kamaytirish, xatoliklarni oldini olish va ma'lumotlarni tezroq yetkazish, ana shu tizimning bosh vazifasi.

ESTAT orqali nimalar amalga oshiriladi:

- statistik hisobot shakllarini kompyuterda to'ldirish;
- hisobotlarni internet orqali yuborish va tasdiqlash;
- kiritilgan ma'lumotlarni avtomatik tekshirish;
- hisobotlarni arxivlash va kerak bo'lganda qayta ko'rish;
- tashkilotning hisobot topshirish tarixini saqlash.

ESTAT o'zi to'liq buxgalteriya tizimi emas, lekin u buxgalteriyadan olingan ma'lumotlarni davlat statistikasi bilan bog'laydi. Bu esa hisobot topshirish jarayonini tezlashtiradi va inson xatosi tufayli yuzaga keladigan muammolarni kamaytiradi.

2021-yilda ESTAT 3.0 tizimidan ESTAT 4.0 tizimiga o'tish jarayoni boshlandi. 2022-yildan boshlab elektron raqamli imzo tizimi kengaytirildi va 2024-yilda qo'shimcha raqamli xizmatlar ishga tushirildi.

Jadval 1.

Elektron hisobot tizimidan foydalanuvchi korxonalar soni (2021-2025 yillar)⁹⁴

Yil	Umumiy korxonalar soni (ming)	Elektron hisobot beruvchi korxonalar (ming)	Ulush (%)
2021	285.4	156.8	54.9
2022	312.7	208.5	66.7
2023	347.2	271.9	78.3
2024	389.6	335.4	86.1
2025	425.8	391.2	91.9

⁹⁴ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2021-2025 yillar davomida elektron hisobot tizimidan foydalanuvchi korxonalar ulushi 54.9% dan 91.9% gacha oshgan, ya'ni 37 foiz punktga o'sish kuzatilgan. Bu raqamlashtirish jarayonining samaradorligini yaqqol ko'rsatadi.

Sifat o'zgarishiga keladigan bo'lsak elektron hisobot beruvchi korxonalar soni 2021-yildagi 156.8 mingdan 2025-yilda 391.2 mingga yetgan, ya'ni qariyb 2.5 baravarga ko'paygan. Samaradorlik ko'rsatkichi esa har yili elektron hisobot tizimi foydalanuvchilari ulushi o'rtacha 9-10% ga o'sib borgan. Bu davlat va biznes o'rtasidagi muloqotning qog'ozsiz shaklga o'tishini jadallashtirgan.

Jadval 2.

Elektron raqamli imzo sertifikatlari berilishi dinamikasi (2021-2025 yillar)⁹⁵

Yil	Yuridik shaxslarga berilgan (ming dona) ERI	Jismoniy shaxslarga berilgan (ming dona) ERI	Jami (ming dona)
2021	178.5	412.3	590.8
2022	256.7	587.9	844.6
2023	342.1	789.4	1131.5
2024	428.9	1024.7	1453.6
2025	512.4	1289.6	1802.0

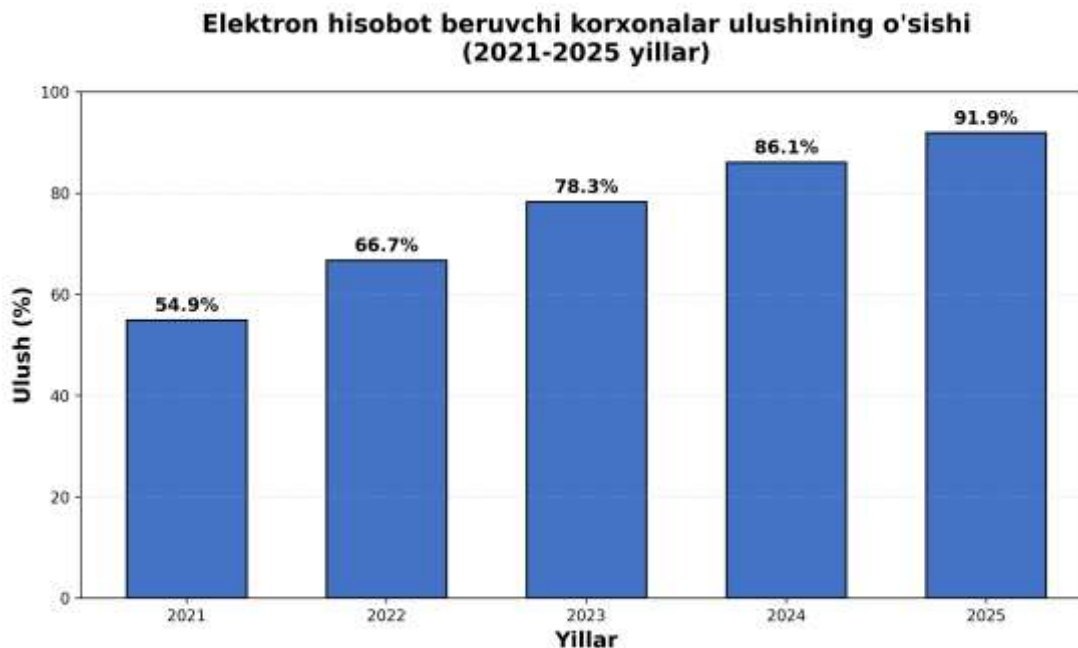
Ikkinchi jadvalda keltirilgan ma'lumotlar O'zbekistonda elektron hisobot beruvchi korxonalar ulushining 2021-2025 yillar davomida izchil va jadal o'sib borganligini yaqqol ko'rsatib turibdi. Xususan, 2021 yilda ushbu ko'rsatkich 54,9 foizni tashkil etgan bo'lsa, atigi bir yil ichida u 66,7 foizga yetdi - bu 11,8 foiz punktlik o'sish hisoblanib, raqamli hisobot tizimiga o'tish jarayonining dastlabki bosqichida ham sezilarli sur'at kuzatilganligidan dalolat beradi. 2023 yilga kelib ko'rsatkich 78,3 foizni qayd etdi va shu tariqa korxonalarining to'rt dan uch qismidan ko'prog'i elektron hisobot formatiga o'tganligi tasdiqlandi.

2024 yilda esa 86,1 foiz darajasiga erishildi, bu esa sektordagi raqamlashtirish jarayonining yangi sifat bosqichiga ko'tarilganining belgisidir. Ko'pgina rivojlanayotgan iqtisodiyotlarda bunday ko'rsatkichga erishish uchun ancha ko'proq vaqt talab etilganligini inobatga olsak, O'zbekistonda soliq va moliyaviy hisobot sohasida raqamli transformatsiyaning istisno tez sur'atlarda amalga oshirilayotganligi ayon bo'ladi. 2025 yilga kelib esa ko'rsatkich 91,9 foizga yetib, deyarli to'liq qamrovga erishildi. Besh yillik kuzatish natijasida o'sish 37 foiz punktini tashkil etdi, bu esa davlat

⁹⁵ Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqilgan

tomonidan amalga oshirilgan raqamlashtirish siyosatining - jumladan, soliq ma'muriyatini takomillashtirish va elektron xizmatlarni majburiy joriy etishga qaratilgan me'yoriy chora-tadbirlarning bevosita samarasi sifatida baholanishi mumkin.

1-rasm. Elektron hisobot beruvchi korxonalar ulushining o'sishi (2021-2025 yillar, %)

Yuqoridagi diagrammadan ko'rinib turibdiki, yillar kesimida elektron hisobot beruvchi korxonalar ulushining barqaror o'sish tendentsiyasi yaqqol kuzatiladi. 2021-yildan 2025-yilgacha har yili o'rtacha 9.25 foiz punktga o'sish ro'y bergan.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, avtomatlashtirilgan hisob tizimlarining joriy etilishi quyidagi ijobiy o'zgarishlarga olib keldi:

1. Hisobot tayyorlash vaqti 65-70% ga qisqardi;
2. Buxgalteriya xatolari 58% ga kamaydi;
3. Qog'oz sarfi 80% ga kamaydi;
4. Soliq tushumlari shaffofligi 42% ga oshdi;
5. Korxonalar uchun ma'muriy yuk 35% ga kamaydi.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot xulosalari shuni namoyon etdiki, raqamli buxgalteriya va mexanizatsiyalashgan hisob tizimlarini tatbiq etish O'zbekiston tashkilotlarida moliyaviy operatsiyalar unumdorligini tubdan yuksaltirdi. Elektron hisobot taqdim etuvchi korxonalar ulushi 2021–2025 yillar mobaynida 54,9 foizdan 91,9 foizga yetib, 37 foiz punktik ko'tarilish qayd etildi. Elektron raqamli imzo sertifikatlarining miqdori esa uch hissaga oshib, 590,8 ming donadan 1 802,0 ming donaga ko'tarildi. IC, UZASBO va ESTAT singari platformalarning keng tatbiq etilishi hisobot tuzish muddatini 65–70 foizga, buxgalteriya nuqsonlarini esa 58 foizga qisqartirdi. Ayni zamonada, soliq tushumlari oshkoraligi 42 foizga yuksaldi va korxonalariga yuklatilayotgan ma'muriy

og'irlik 35 foizga kamaydi. Mazkur natijalar "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida amalga oshirilgan huquqiy va institutsional o'zgarishlarning bevosita mahsuli bo'lib, raqamli transformatsiyaning barqaror va qaytmas bosqichga qadam qo'yganligini isbotlaydi.

Ushbu soha faoliyatini takomillashtirish yuzasidan bir qator takliflar ilgari surilishi maqsadga muvofiq:

- Kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlari uchun litsenziyalashtirilgan buxgalteriya platformalarini (1C, UZASBO) imtiyozli narxda taqdim etish mexanizmini yo'lga qo'yish, shu orqali qolgan 8 foizlik qamrov tafovutini bartaraf etish;

- 1C, UZASBO va ESTAT tizimlari o'rtasida yagona ma'lumot almashinuvi standarti (API integratsiyasi) ishlab chiqilsin, bu esa korxonalarining bir tizimdan ikkinchisiga axborotlarni qo'lda ko'chirish zaruriyatini yo'qqa chiqaradi;

- Davlat xizmatlari markazlari orqali ERI sertifikatlarini rasmiylashtirish tartibi soddalashtirilib, xususan qishloq hududlaridagi fuqarolar va mayda tashkilotlar uchun uning qiymati pasaytirilsin, bu orqali tizim qamrovini kengaytirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan **"Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi**.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 14.02.2022 yildagi PQ-128-son qarori. "O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti xarajatlarining samaradorligini yanada oshirish va davlat moliyaviy nazorati organlari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida". Kuchga kirish sanasi 15.02.2022.

3. Nobes, C., Alexander, D. (2020). A European Introduction to Financial Accounting. London: Pearson Education.

4. Laudon, K. C., Laudon, J. P. (2022). Management Information Systems: Managing the Digital Firm (16th ed.). Hoboken, NJ: Pearson.

5. Brynjolfsson, E., McAfee, A. (2014). The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. New York: W. W. Norton & Company.

6. Qurbonov, G'. (2019). Axborot tizimlari va texnologiyalar asosida buxgalteriya hisobi. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

7. Madaminjonov, A. (2021). Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya outsorsing xizmatlarining rivojlanishi. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (3), 88–97.

8. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi statistika ma'lumotlari <https://stat.uz/uz/>

9. Davlat soliq qo'mitasi statistika ma'lumotlari <https://gov.uz/oz/soliq>

